

УДК 1.122:111.32:111.11

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.2.7>**Хамітов Назіп Віленович**

доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент, провідний науковий співробітник
Інституту філософії імені Григорія Сковороди
Національної академії наук України
президент Міжнародної асоціації філософського мистецтва
вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-8193-9383

Понуляк Вероніка Едуардівна

магістр філософії кафедри теоретичної і практичної філософії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна
orcid.org/0009-0007-8576-4251

МЕТААНТРОПОЛОГІЯ СВОБОДИ: ВІД ІМАНЕНТНОГО ДО ТРАНСЦЕНДЕНТНОГО В БУТТІ ЛЮДИНИ

Актуальність проблеми свободи зумовлена кризою гуманістичних цінностей, спричиненою, зокрема, явищем глобалізації. Вона, в свою чергу, потенційно може спричинити симулякризацію самої природи свободи як ключового екзистенціалу людського буття. В результаті, зазнавши підміни ілюзорним образом, вона може втратити свій гуманістичний потенціал. В статті досліджуються іманентний і трансцендентний виміри свободи людини, ставиться проблема свободи в контексті екзистенції й трансценденції. **Метою** статті є розгортання та розвиток концепції метаантропології свободи на основі методології філософської антропології як метаантропології. В її координатах аналізуються метаморфози свободи в буденному, граничному й метаграничному вимірі буття людини. **Методи** дослідження засновані на підходах класичної філософської антропології М. Шелера та Г. Плеснера, психоаналізу Е. Фромма, екзистенціалізму А. Камю та сучасної метаантропології. **У результаті дослідження** було визначено, що людина буденного виміру буття, яка формується волею до самозбереження і продовження роду, постійно перебуває у стані «втєчі від свободи», адже свобода потребує критичності й відповідальності. Людина граничного виміру буття, яка характеризується волею до влади, а також волею до пізнання і творчості, здатна передусім до негативної свободи, яка є іманентною вже в тому сенсі, що вона замкнена в особистості. Адже людина граничного буття в своїй свободі є занадто егоцентричною. Натомість людина метаграничного виміру буття, яку спрямовує воля до любові, свободи й співтворчості, здатна до трансцендентної свободи, в якій відбувається зустріч з Іншим в акті співтворчості. Трансцендентна свобода – це свобода, яка єднається з любов'ю та набуває форми гуманістичної соціальної практики. У цьому контексті надзвичайно важливо досягнути одночасну іманентність і трансцендентність свободи в людському бутті, що в координатах методології метаантропології осмислюється через концепт «антропо-трансценденція», який означає, що людина може досягати трансцендентного не лише в переживанні й пізнанні, а й у бутті.

Ключові слова: свобода, іманентне, трансцендентне, метаантропологія, метаантропологія свободи, буденне буття людини, граничне буття людини, метаграничне буття людини, екзистенція, трансценденція, антропо-трансценденція.

Вступ. Питання про свободу, зокрема про свободу особистості, є одним із фундаментальних не лише для західної філософської традиції, до якої можна віднести й українську філософію, але і для філософії людства загалом. Проблема свободи об'єднує людей крізь століття та континенти, оскільки є загальнолюдською. Ба більше, вона є екзистенціальною не лише для кожного

індивіда окремо, але і для суспільства як об'єднання індивідів, більш того, особистостей. Дійсно, «... свобода є базовим екзистенціалом людини... цей екзистенціал є вузловим щодо інших. І жах, і самотність, і відчай, і надія, і віра, і любов стають можливими лише за умов того, що людина є вільною» [11, с. 136].

Сьогодні проблема екзистенціальних вимірів свободи, а також її соціокультурної своєрідності в різних цивілізаційних спільнотах все більше загострюється у зв'язку з глобалізацією. Це явище породжує низку актуальних проблем, зокрема комунікативного, етичного, ідентичнісного, інформаційного характеру тощо. Паралельно з цим стрімко розвиваються технології, що значною мірою трансформують людську діяльність, об'єктивуючи її, обертаючи на ресурс. Внаслідок цього спостерігається загострення кризи гуманізму та поширення явища, яке можна назвати «комфортотоманією» [14, с. 20], – своєрідною «хворобою» сучасного західного суспільства.

Можна припустити, що не лише розвиток технологій і економічна глобалізація, але й недбалість гуманістичних цивілізаційних спільнот у сфері світової політики посприяли проростанню неототалітарного режиму в Росії, що безперешкодно використовує їх у кровопролитній війні проти України, створюючи так звані «фейки» [14, с. 30] і інформаційно-психологічні операції в різних втіленнях та має змогу їх поширювати. Зазначене дає підстави констатувати потребу в глибинному переосмисленні гуманістичних цінностей, зокрема найголовнішої з них – свободи особистості.

Проблемою свободи особистості займалися такі відомі зарубіжні філософи як М. Шелер [17], Г. Плеснер [15], А. Камю [5], Е. Фромм [8], Д. Бідні [12] та ін.

Серед представників української сучасної філософії, що досліджували свободу, передусім слід виділити І. Бичка [1], М. Поповича [7], С. Крилову [6] та ін.

Мета та завдання статті: осмислити свободу особистості в її іманентності та трансцендентності в контексті метаантропології свободи та розглянути, як свобода виявляється в людському бутті і як впливає на особистість. В цьому контексті постає потреба розглянути свободу як актуалізацію особистісного начала в бутті людини.

Методи дослідження. Для дослідження свободи особистості у філософсько-антропологічних вимірах цінним є огляд та осмислення методологічних підходів у класичній філософській антропології М. Шелера та Г. Плеснера, для осмислення екзистенціальних вимірів свободи корисними є підходи гуманістичного психоаналізу Е. Фромма та екзистенціалізму А. Камю.

Особливо евристично цінним для осмислення трансформацій свободи і її значущості для буття особистості є сучасний підхід філософської антропології як метаантропології, зокрема концептуалізація поділу буття на буденний, граничний та метаграничний виміри. На цій основі у статті розгортається концепція метаантропології свободи.

Результати дослідження. Сучасна західна культура, як уже було констатовано вище, переживає нині складну кризу гуманізму. Ця криза є очевидною, оскільки гуманістичні інтенції, які були фундаментом сучасної Західної цивілізації, перетворилися на комфортотоманію, а «релігія комфорту» перемогла «релігію свободи Духу» [14, с. 20], що більше не здатна чинити опір несправедливості. Ця криза є кризою екзистенційною, а будь-яка екзистенційна криза неодмінно супроводжується переосмисленням цінностей, пошуком нового ґрунту під ногами.

Свобода, як екзистенціал людського буття, створює необхідний опорний каркас для актуалізації особистісного начала та гуманізму в сучасному світі. Свобода – це «... здатність людини бути собою і відкритою змінам на основі знаходження особистісної єдності в її різних модулях: сутності й існування, духовності й душевності, цілепокладання і цілереалізації, мислення і буття» [9, с. 134].

Це визначення ілюструє образ свободи, де зовнішні обставини достатньо безпечні, щоб вона реалізувалася і де особистість сама докладає зусилля для збереження цієї безпеки. Проте, важливо, зважати на те, щоб свобода особистості не обмежувала свободу Іншого, інакше вона перетворюється на егоїзм. Можна припустити, що внаслідок поширення такої свободи Західна

цивілізація переживає гуманістичну кризу, в процесі якої може симулякризуватися [2, с. 12–13] сама природа свободи – стати підміненою ілюзорним образом і, в результаті, втратити свій гуманістичний потенціал. Однак, для того, щоб гуманістична свобода особистості стала реальною, недостатньо, щоб вона породжувалася суто альтруїстичними, а не егоїстичними інтенціями. Адже альтруїзм може бути способом маніпуляції людиною з боку авторитарних і тоталітарних режимів, які зазвичай закликають людину жити для інших, жертвувати собою заради них. Однак цими іншими зазвичай виступають керівники цих режимів та їх оточення. Тому реалізація гуманістичної свободи потребує подолання крайнощів безмежного егоїзму і також безмежного жертвовного альтруїзму.

Відтак, потрібно дослідити, у який спосіб гуманістична свобода може не лише декларуватися, а справді реалізуватися в людському бутті та функціонувати як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях. Для цього, на основі методології метаантропології [11, с. 15–19], доцільним буде розгорнути концепцію метаантропології свободи [16, с. 200–203]. Згідно з нею, свобода в бутті людини, з одного боку, іманентна, а з іншого – трансцендентна. Водночас, вони протиставляються ілюзії свободи, що корелює з концептом «втеча від свободи» Е. Фромма [8].

Метаантропологія свободи означає, що ми розглядаємо метаморфози свободи в буденному, граничному й метаграничному бутті людини [11, с. 32–40]. Людина буденного буття, яка формується волею до самозбереження і продовження роду, постійно перебуває у стані «втечі від свободи», адже свобода потребує критичності й відповідальності. Людина граничного буття, яка характеризується волею до влади, а також волями до пізнання і творчості, здатна передусім до негативної свободи, яка є іманентною вже в тому сенсі, що вона замкнена в особистості. Адже людина граничного буття в своїй свободі є занадто егоцентричною. Натомість людина метаграничного буття, яку спрямовує воля до любові, свободи й співтворчості, здатна до трансцендентної свободи, в якій відбувається зустріч з Іншим в акті співтворчості. Трансцендентна свобода – це свобода, яка єднається з любов'ю.

Будуючи концепцію метаантропології свободи і досліджуючи її можливості в осягненні проблеми ролі свободи в актуалізації особистості, слід передусім звернутися до засновників філософської антропології як окремої філософської дисципліни, зокрема, до творчості М. Шелера та Г. Плеснера. В контексті концепції метаантропології свободи, ідеї першого репрезентують трансцендентну свободу, а другого – іманентну. Проте, задля послідовного її викладу, необхідно дещо відступити від історичної хронології та спершу зосередитися на осмисленні ідей Г. Плеснера, послідовника М. Шелера, а вже потім і його самого.

Спираючись на філософію Г. Плеснера, можна стверджувати, що іманентна свобода полягає в ексцентричній позиційності [15, с. 272], – природній *здатності* людини до виходу за межі себе, самопереживання та саморефлексії. Оскільки вона не набута, а закладена в самій структурі людського буття, це не вибір особистості, а радше умова. Проте, ця здатність, щоб трансформуватися в *здібність* має бути актуалізована граничною ситуацією [13, с. 9]. Така свобода – це свобода вибору та дії, пізнання та творчості, навіть влади. Проте, хоч вона і є первинною, така свобода ще не справжня, адже сама вона не породжена індивідуальною волею особистості, а може бути нею лише розвинута.

Г. Плеснер не просто виокремлював людину з-поміж живих істот, а розглядав її як таку, що реалізує своє буття в унікальний спосіб, що робить її особливою формою життя. Людина динамічна у своїх проявах, здатна виходити за біологічні межі й саме це, за Г. Плеснером, визначає суть людини, яка здатна переживати «радикальне авторство свого живого існування» [15, с. 270–271], обирати, ухвалювати рішення та діяти відповідно до них. Водночас, це і є її свободою, відтак людина свободна у своїй суті, це її екзистенційна характеристика.

Справедливим буде припущення, що йдеться про акти волі, необхідні людині для виконання певних задач, що можна протиставити інстинктивним імпульсам. У цьому полягає авторство людини у своєму житті, адже будь-якій дії передують ухвалення рішення щодо її

виконання і його термінів. Навіть у ситуації, коли на особистість та її рішення чинять вплив зовнішні обставини, її участь в ухваленні неминуча, якщо не йдеться про фізичний примус. Відповідно, ці події можуть мати як конструктивні, так і деструктивні наслідки, залежно від якості інтенції.

Можна припустити, що іманентна свобода, з перспективи метаантропології, актуалізується в граничному вимірі буття людини та в граничних ситуаціях, які, зрештою, можуть актуалізуватися в буденному бутті. Для кращого розуміння цих понять, варто усвідомити, що «... граничне буття людини, а, почасти, і буденне... трактується як корелят екзистенції...» [11, с. 17]. Буденне буття людини «формується волею до самозбереження і продовження роду, граничне – з одного боку, волею до влади, з іншого, – волею до пізнання і творчості...» [11, с. 18].

Справедливим буде припущення, що буденне буття «почасти» виступає як корелят екзистенції лише в граничних ситуаціях: «... буденність має свої граничні ситуації, у яких відбувається концентрація трагічності. Проте це є тимчасові граничні вияви – саме ситуації і стани, які задані ззовні – ситуації небезпечної хвороби, смерті близьких тощо» [11, с. 34].

Дійсно, важко заперечити те, що, за межами таких ситуацій, цьому виміру не притаманне особистісне начало. Важливо зауважити, що людині буденності не властива саме екзистенція, а не існування. В цьому контексті існування можна осмислити як дорефлексивний факт буття, тоді як екзистенція постає як буття пережите, усвідомлене – рефлексивне.

У зв'язку з тим, що воля людини буденного буття продиктована інстинктами, вона не суб'єктна, тому нерідко є об'єктом для маніпуляцій: «Буденне буття можна охарактеризувати як підкореність Іншому та іншим, невизначеність власного шляху та небажання вибору. Це насолода несвободою, відсутністю відповідальності, що низводить людину до рівня об'єкту. У буденному бутті можна виявляти величезну зовнішню активність, однак вона завжди задана із-зовні, а не внутрішньо, глибинно» [11, с. 33]. Відтак справедливим буде припущення, що свобода в буденному бутті – це лише *ілюзія свободи*.

Говорячи мовою гуманістичного психоаналізу Е. Фромма, свобода в буденному вимірі буття людини – це «втеча від свободи» [8], що здійснюється через підпорядкування авторитетам та конформізм. Така свобода стирає ідентичність людини, перетворюючи її на об'єкт для маніпуляцій. Волевияви людини буденності нерідко здатні породжувати сваволю, що можна осмислити як підміну відповідальної волі безвідповідальним самовільним і довільним вибором.

У граничному вимірі буття, у свою чергу, людина свідомо виходить за межі буденності з її безособовою гармонією в екзистенціальний простір, набуваючи здатності актуалізувати свої особистісні ознаки. Проте, за цих обставин вона стає одночасно відкритою світові та самотньою по відношенню до нього, адже в цей вимір людина виходить завдяки реалізації, з одного боку, волі до влади, а з іншого – волі до пізнання та творчості [11, с. 33]. Саме в цьому вимірі буття актуалізується здатність до самоусвідомлення, саморефлексії, самопереживання, але водночас людина граничного буття є залежною, хай не від авторитетів, але від власних криз, переживання самотності та меж пізнання. Відповідно, у *граничному вимірі буття актуалізується лише іманентна свобода*.

Відтак людині граничного буття властива свобода, але вона все ще не здатна цілком її реалізувати через почуття самотності, яке в граничному бутті подолати неможливо. Справедливим буде припущення, що концепт граничного буття певним чином корелює з концептом «свобода від» Е. Фромма [8]. На думку філософа, це поняття позначає негативу свободу, адже вона – всього лише «... свобода від інстинктивного обумовлення дій людини» [8].

Іманентна свобода в граничному вимірі людського буття корелює з ідеєю «людини абсурду» А. Камю [5, с. 53–55] в контексті його концепту свободи, евристично цінного для цього дослідження. Згідно з філософом, свобода здатна реалізуватися лише через свідомий бунт проти абсурдного життя. А. Камю у своїй праці «Міф про Сізіфа» висловлюється так: «Отже, я висновую з абсурду три наслідки, якими є мій бунт, моя свобода й моя жага» [5, с. 51]. Іншими

словами, свобода, бунт і жага – це потенційні внутрішні прояви людської природи, які особливо загострюються в умовах абсурду і актуалізуються через прийняття абсурду як реальності та свідому позицію чинити йому спротив.

Ці ідеї характеризують буття «абсурдної людини», в якому вона прагне залишатися собою в абсурдному світі. В такому контексті свобода неможлива без боротьби – без бунту. Проте, буття «людини абсурду», як і її свобода та бунт, – абсурдні в тому сенсі, що вони виникають у відповідь на абсурдність світу, але не виходять за межі буденності й не долають його. Бунт – це систематичне свідоме протистояння абсурдній буденності, що можна протиставити самогубству як способу втекти від абсурду: «Виключно завдяки грі свідомості я обертаю на правило життя те, що було запрошенням до смерті, – і заперечую самогубство» [5, с. 51].

Окрім іманентної свободи, за підходом метаантропології свободи, можна виділити і *трансцендентну*. Це поняття у своєму визначенні спирається на ідеї М. Шелера, який виділяє п'ять послідовних рівнів психофізичної організації живих істот, що утворюють своєрідну ієрархію, від найнижчого до найвищого: чуттєвий порив, інстинкт, асоціаційна пам'ять, інтелект, дух [17, с. 20–59]. Людина, на думку М. Шелера, містить всі ці рівні як начала, але саме дух робить її вільною від обмежень нижчих начал, робить її *особистістю*: «... ми називатимемо особистістю той активний центр, у якому дух виявляється в межах сфери кінцевого буття...» [17, с. 48]. Дух є специфічною людською властивістю, оскільки всі ієрархічно нижчі рівні, окрім нього, можуть бути притаманними тваринам, зокрема вищим [17, с. 40–45].

Дух М. Шелер тлумачить саме як індивідуальне духовне начало, яке самореалізується. Йдеться не про розум у вузькому сенсі, а про надбіологічне та надпсихічне джерело цінностей, волі та любові, про здатність трансцендувати за власні межі. Дух у М. Шелера не зводиться до психіки, розуму, інтелектуальної чи мозкової активності. Водночас, він, як принципово інший спосіб буття, здатен їх підпорядковувати. Іншими словами, дух – це онтологічне ядро особистості [17, с. 58–59].

Повертаючись до філософії А. Камю, можна припустити, що для того, щоб подолати абсурд, його треба не лише усвідомити, а піднятися над ним, культивуючи дух, та взяти на себе відповідальність за своє життя, створити його сенс. Справедливим буде припущення, що саме цей процес, з одного боку, визначає *особистість*, а з іншого, – ініціює її.

Хоч дух і є питомо людською властивістю, це не означає, що кожна людина, кожен індивід є особистістю і носієм духу. Людина цілком може жити на рівні інстинктів, емоцій і утилітарного мислення. Відтак можна припустити, що тут також йдеться про потенцію, адже особистісне начало людина в собі актуалізує через інтенційне культивування духу: моральний вибір, любов, відповідальність, пізнання цінностей. Описане втілює свободу індивіда стати особистістю, а особистості – бути собою.

Справжня свобода у своїй повноті, або «свобода для» [8], за Е. Фроммом, властива людині метаграницного буття, яка реалізує її у співпраці та співтворчості з іншими [11, с. 36]. Можна припустити, що, якщо «свобода від» – це свобода людини від обмежень природи, свобода вибору та дій, тобто свобода пасивна, то «свобода для» – це активна свобода, породжена інтенціями індивіда. Вона реалізується через творчість та співтворчість.

Власне, здатність до *співтворчості* та співавторства фундаментально характеризує людину метаграницного буття. Із цього випливає, що до трансценденції та до досягнення і усвідомлення справжньої свободи особистості здатна лише людина метаграницного буття, яка здатна *антропо-трансцендувати* [11, с. 36].

Важливо зауважити, що М. Шелер концептуалізував глибинну сутність людини на тлі її кризового стану у Європі XX століття. Можна припустити, що до цього його спонукало зародження та поступове утвердження авторитарних та тоталітарних режимів, ідеології яких сучасна людина визначить як антигуманістичні. Мислитель став свідком виникнення ідей, що згодом призвели до дегуманізації та поляризації людей за біологічними чи етнічними ознаками. Можна припустити, що такі події стали наслідком духовного занепаду тогочасних суспільств і, водночас, некритичного підходу людини до біологізму.

Хоч людина й жива істота, вона кардинально відрізняється від інших форм життя самосвідомістю і особливим способом буття, з чим солідарні М. Шелер та Г. Плеснер. Справедливим буде припущення, що ці особливості нівелюють будь-які нераціональні пориви. У визначенні французького терміну «animal» (тварина), запропонованому в другому томі «Європейського словника філософій», зазначено, що «... слововжиток у романських мовах схиляє закріплювати слово «animal» за тваринами, позбавленими раціональної здатності, проте обдарованими здатністю рухатись» [3, с. 402].

З іншого боку, німецькою «animal» перекладають як «das Tier», що етимологічно походить від давньогрецької мови й означає «дикий звір»: «... хижак, або дичина межує не з душею чи життям, а з брутальністю, дикістю, звірячим насильством і навіть зі смертю» [3, с. 402].

Відтак гуманістичну кризу ХХ століття можна осмислити як наслідок підміни духовності – її бруталізацію. Український філософ В. Єрмоленко у своїй праці «Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі ХІХ–ХХ століть» пише про те, що тоталітарні ідеології того часу набувають виразний релігійний характер, який, зокрема, мав свій вияв у сакралізації окремої нації, раси, класу тощо [4, с. 130]. Це спонукає нас зробити висновок, що духовний занепад і все, до чого він призвів, був насправду перевтіленням духовності, а, отже, деструктивним виявом духу.

Висновки. Отже, можна припустити, що дух може мати як конструктивні тенденції, так і деструктивні. Тоді постає головне питання: чому має підпорядковуватися дух, щоби продукувати конструктив та спонукати людство до творення блага, а не зла? Це питання потребує подальшого дослідження.

Як уже було визначено, є іманентна свобода – свобода, що породжує можливість трансцендування та свобода трансцендентна – свобода, породжена трансцендуванням. Можна припустити, що, в координатах метаантропології свободи, іманентна та трансцендентна свобода в своїй цілісності утворюють свободу *справжню*, що протиставляється *ілюзії* свободи [16, с. 202]. При цьому ще залишається відкритим питанням, чи є відмінними справжня свобода і трансцендентна свобода, яка, з одного боку, породжує можливість трансцендування в людському бутті, а з іншого – породжується трансцендуванням [11, с. 136]. Справжня свобода *властива метаграницьному виміру буття*, адже «... метаграницьне буття – ... корелят трансценденції. Для вираження специфіки метаграницьного буття людини вводиться поняття *антропо-трансценденції*» [11, с. 17]. Якщо розглянути цей вимір буття більш детально, воно суть «... подолання замкненого характеру людського буття, який виражається в самодостатності владно-вольових актів та об'єктивації... Розгортання метаграницьного буття можливе через феномен *толерантності, свободи та любові*, що означає глибинне очищення і олюднення буття людини через його де-об'єктивацію» [11, с. 35–36].

В підсумку можна сказати, що свобода, безумовно, відіграє фундаментальну роль у бутті людини як особистості. М. Шелер, хоч і не вважав свободу вродженим атрибутом людини, визнавав її важливість, а також важливість трансцендування до неї через розвиток духовності. Отже, лише духовне та душевне збагачення людини здатне принести людяність, яка є світлом, у буття людини і звільнити її, дати особисту свободу.

Але, як ми визначили раніше і як висновуємо з історії, духовність може обернутися своєю темною стороною до людства. Щоб дух продукував конструктив, а не руйнацію, щоб людство, кероване ним, творило благо, а не зло, необхідно, щоб дух підпорядковувався любові до людства, був справді гуманістичним. З позицій метаантропології, яка постулює особистість як єдність духовного й душевного начал, начал творчості, свободи і любові, співчуття, ми можемо говорити про важливість *одушевлення духовності*. Саме тоді духовність і стає гуманістичною.

Гуманістична духовність передбачає не задоволення споживчих людських потреб, а розвиток і плекання душевності в бутті людства. Такий підхід у сучасному філософському дискурсі отримав назву «нового гуманізму» [14, с. 16], який є вкрай потрібним для епохи

геополітичної турбулентності й гібридних воєн, епохи протистояння демократичних країн із неототалітаризмом [14, с. 22].

Г. Плеснер стверджує авторство людини у своєму житті через самоусвідомлення, саморефлексію та вихід за межі себе, визначаючи ці здатності як людську екзистенціальну характеристику, її вроджений дар, у якому автор бачить свободу людини. Це свобода воліти та ухвалювати рішення, отже, така людина свободна від обмежень. Але не варто забувати про негативні аспекти такої свободи, за умови відсутності інтенцій гуманістичного характеру. Нерідко ця свобода обертається великою шкодою для всього живого, адже людина схильна хибити в судженнях і рішеннях, незважаючи навіть на відповідальний підхід. Для унеможливлення чи принаймні мінімізації деструкції в житті й діяльності людства, *важливо, щоб свобода була не лише керована гуманістичними цінностями, а і вмотивована гуманістичними інтенціями*. Тоді вона набуває форми гуманістичної соціальної практики [14, с. 31].

Справжня свобода має бути заснована й інтегрована в суспільну систему цінностей не шляхом примусу, не декларуванням «прав і свобод» можновладцями та правниками, а шляхом *доброї волі особистостей*, оскільки вона заснована не лише на гуманізмі, а й на людяності, «саме людяності як життєво-практичного пориву, а не просто гуманізму як теорії чи ідеології» [11, с. 370]. *Справжню свободу не можна дати чи нав'язати, її можна набути в процесі трансцендування, адже свобода – це властивість суб'єкта, а не об'єкта*.

Ключове для всієї філософської антропології і екзистенціальної філософії поняття «трансценденція» вже містить у собі констатацію залученості людської екзистенції до трансцендентного у бутті людини, а не лише в пізнавальній діяльності, що відображається в концепті «трансцендентальне». Єднання екзистенції і трансценденції і означає справжність свободи.

Трансценденція – це «... реальність, що виходить за межі людини та її світу, але дана їй у переживанні, усвідомленні, стремлінні та творчих і співтворчих діях» [10, с. 220]. Ми можемо осмислювати трансценденцію як перспективу розвитку людини, у тому числі, і тому, що в персоналізмі трансценденція – це процес, унаслідок якого людина набуває рис Боголюдини [10, с. 220].

У цьому контексті надзвичайно важливо досягнути одночасну іманентність і трансцендентність свободи в людському бутті, що в координатах методології метаантропології осмислюється через концепт «антропо-трансценденція», який означає, що людина може досягати трансцендентного не лише в переживанні й пізнанні, а й у бутті [11, с. 32; 10, с. 220].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко І. Свобода чи сваволя? Київ : Знання, 1966. 47 с.
2. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція : пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Основи, 2004. 230 с.
3. Депра Н. Animal : пер. з фр. К. Гончаренко; ред. О. Хома. *Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Том другий*. Київ : Дух і Літера, 2022. С. 402–406.
4. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX–XX століть. Київ : Дух і Літера, 2022. 480 с.
5. Камю А. Міф про Сізіфа : пер. з фр. О. Жупанський. Портфель, 2015. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kamiu_Alber/Mif_pro_Sizifa.pdf (дата звернення: 30.05.2025).
6. Крилова, С. Свобода творчості та її межі: підхід соціальної метаантропології. *XIV Всеукраїнська науково-практична конференція «Людяність творчості як творчість людяності»* (м. Київ, 25 травня 2017 р.) : тези доп. Київ : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. С. 106–109.
7. Попович М. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018. 524 с.
8. Фромм Е. Втеча від свободи : пер. з англ. М. Яковлев. Харків : КСД, 2019. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Fromm_Erich/Vtecha_vid_svobody/ (дата звернення: 30.05.2025).
9. Хамітов Н. Крилова С. Свобода. *Філософський словник: людина і світ. 2-е видання, виправлене й доповнене*. Київ : КНТ, 2018. С. 134.
10. Хамітов Н. Крилова С. Трансценденція. *Людина й культура: словник. Філософська антропологія, філософія культури, культурологія. 2-е видання, виправлене й доповнене*. Київ : КНТ, 2023. с. 220.

11. Хамітов, Н. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ, 2023. 405 с.
12. Bidney David. The Varieties of Human Freedom. *The Concept of Freedom in Anthropology*. The Hague : Mouton & Co, 1963. 296 с.
13. Jaspers, Karl. The Origin and Goal of History. New Haven and London : Yale University Press, 1965. xvi+308 с.
14. Khamitov, N. The war in Ukraine and the new humanism: David versus Goliath. Sofia : Kibea, 2023. 124 с.
15. Plessner, H. Levels of Organic Life and the Human: An Introduction to Philosophical Anthropology. New York : Fordham University Press, 2019. lxviii+380 с.
16. Ponuliak V. Meta-anthropological Potentialism as a Methodological Basis for the Study of the Phenomenon of Freedom. *International Scientific Conference «The Days of Science of the Faculty of Philosophy»*, April 24–25, 2025 : тези доп. Київ, 2025. С. 200–203. URL: <https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/14> (дата звернення: 30.05.2025).
17. Scheler, M. El puesto del hombre en el cosmos. Buenos Aires : Losada, 1994. 108 с.

REFERENCES

1. Bychko, I. (1966). *Svoboda chy svavolia?* [Freedom or arbitrariness?]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
2. Bodriar, Zh. (2004). *Symuliakry i symuliatsiia* [Simulacra and simulation] (V. Khovkhun, Trans.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
3. Depra, N. (2022). Animal (K. Honcharenko, Trans.; O. Khoma, Ed.). *Yevropeiskyi slovnyk filozofii: Leksykon neperekladnostei*, 2, pp. 402–406. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
4. Yermolenko, V. (2022). *Plynni ideolohii. Idei ta polityka v Yevropi XIX–XX stolittia* [Fluid ideologies. Ideas and politics in Europe in the 19th–20th century]. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
5. Kamiu, A. (2015). *Mif pro Sizifa* [The Myth of Sisyphus] (O. Zhupanskyi, Trans.). *Portfel*. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kamiu_Alber/Mif_pro_Sizifa.pdf [in Ukrainian].
6. Krylova, S. (2017). Svoboda tvorchosti ta yii mezhi: pidkhid sotsialnoi metaantropolohii [Freedom of creativity and its limits: the approach of social meta-anthropology]. *XIV Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia “Liudianist tvorchosti yak tvorchist liudianosti”* (Kyiv, May 25, 2017), pp. 106–109. Kyiv: TOV NVP “Interservis” [in Ukrainian].
7. Popovych, M. (2018). *Filosofii svobody* [Philosophy of freedom]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
8. Fromm, E. (2019). *Vtecha vid svobody* [Escape from freedom] (M. Yakovlev, Trans.). Kharkiv: KSD. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Fromm_Erich/Vtecha_vid_svobody/ [in Ukrainian].
9. Khamitov, N., & Krylova, S. (2018). Svoboda [Freedom]. *Filosofskiy slovnyk: liudyna i svit. 2-e vydannia, vypravlene i dopovnene*, p. 134. Kyiv: KNT, [in Ukrainian].
10. Khamitov, N., & Krylova, S. (2023). Transsendentsiia [Transcendence]. *Liudyna i kultura: slovnyk. Filosofska antropolohiia, filosofii kultury, kulturolohiia. 2-e vydannia, vypravlene i dopovnene*, p. 220. Kyiv: KNT. [in Ukrainian].
11. Khamitov, N. (2023). *Filosofska antropolohiia: aktualni problemy. Vid teoretychnoho do praktychnoho povorotu. 5-e vydannia, vypravlene i dopovnene* [Philosophical anthropology: current issues. From theoretical to practical turn. 5th ed., revised and expanded]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
12. Bidney, D. (1963). The Varieties of Human Freedom. *The Concept of Freedom in Anthropology*, pp. 11–34. The Hague: Mouton & Co [in English].
13. Jaspers, K. (1965). *The Origin and Goal of History*. New Haven and London: Yale University Press [in English].
14. Khamitov, N. (2023). *The War in Ukraine and the New Humanism: David versus Goliath*. Sofia: Kibea [in English].
15. Plessner, H. (2019). *Levels of Organic Life and the Human: An Introduction to Philosophical Anthropology*. New York: Fordham University Press [in English].
16. Ponuliak, V. (2025). Meta-anthropological potentialism as a methodological basis for the study of the phenomenon of freedom. *International Scientific Conference “The Days of Science of the Faculty of Philosophy”* (Kyiv, April 24–25, 2025), pp. 200–203. Retrieved from: <https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/14> [in English].
17. Scheler, M. (1994). *El puesto del hombre en el cosmos* [The human place in the cosmos]. Buenos Aires: Losada [in Spanish].

Khamitov Nazip Vilenovych

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Corresponding Member, Leading Research Fellow
Hryhorii Skovoroda Institute of Philosophy
National Academy of Sciences of Ukraine
President of the International Association for Philosophical Art
4, Triokhsviatytska str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8193-9383

Ponuliak Veronika Eduardivna

Master of Philosophy,
Department of Theoretical and Practical Philosophy,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0007-8576-4251

**META-ANTHROPOLOGY OF FREEDOM:
FROM THE IMMANENT TO THE TRANSCENDENT WITHIN
THE BEING OF THE HUMAN**

*The **problem** is determined by the crisis of humanistic values, caused in particular by the phenomenon of globalization that may potentially cause the simulacration of the nature of freedom as a key existential of the being of the human. Having been replaced by an illusory image, it may lose its humanistic potential. This article explores the immanent and transcendent dimensions of human freedom and raises the problem in the context of both existence and transcendence. The **purpose** of this article is to unfold the concept of a meta-anthropology of freedom based on the meta-anthropology approach. Within its framework, the metamorphoses of freedom in the ordinary, the boundary and the meta-boundary dimensions of the being of the human are analysed. The research **methods** are based on the approaches of M. Scheler, H. Plessner, E. Fromm, A. Camus, and contemporary meta-anthropology. As a **result**, it was determined that the human of the ordinary being, shaped by the will to self-preservation and reproduction, is constantly in a state of “escape from freedom”. The human of the boundary being, characterized by the will to power as well as the will to knowledge and creativity, is capable primarily of negative freedom – which is immanent as it remains confined within the self. Within this dimension, the human is overly egocentric in their freedom. In contrast, the human of meta-boundary being, guided by the will to love, freedom, and co-creativity, is capable of transcendent freedom, wherein a genuine encounter with the Other takes place in the act of co-creation. Transcendent freedom is a form of freedom that unites with love and takes the form of humanistic social practice. In this context, the immanence and transcendence of freedom within the being of the human is understood through the concept of “anthropo-transcendence” – ability to reach the transcendent in experience, cognition and in being.*

Key words: freedom, immanent, transcendent, meta-anthropology, meta-anthropology of freedom, ordinary being of human, boundary being of human, meta-boundary being of human, existence, transcendence, anthropo-transcendence.